

Українська парамілітарна організація Пласт на Волині: культурно-освітні орієнтації (20-30-ті роки ХХ століття)

Візитів Ю .М.

Візитів Ю. М. Українська парамілітарна організація Пласт на Волині: культурно-освітні орієнтації (20-30-ті роки ХХ століття). На основі аналізу архівних матеріалів та історіографії автор розглянув засоби культурно-освітньої праці в Пласті. В сукупності з військово-спортивним вишколом вони забезпечували процес формування ідеалу пластуна з притаманними йому загальнолюдськими цінностями та високим почуттям патріотизму.
Ключові слова: скаутинг, виховання, освіта, культура, Волинь.

Визитив Ю. Н. Украинская милитарная организация Пласт на Волинь: культурно-образовательные ориентации (20-30-е годы ХХ столетия). На основе анализа архивных материалов и историографии автор раскрыл методы культурно-образовательной работы в Пласте. Вместе с военно-спортивной подготовкой они способствовали процессу формирования идеала пластуна с присущими ему гуманистическими ценностями и высоким чувством патриотизма.
Ключевые слова: скаутинг, воспитание, образование, культура, Волинь.

Vizitiv Y. Ukrainian military organization Plast in Volyn: cultural and educational activity in the period between wars. The research was based on the analysis of the archive documents and Ukrainian historiography. The plast-methods of the educational activity were shown. These methods and physical educational and military preparation were promoted to forming plastun's ideal. This means, that he or she are humanitarian and patriotic youth.
Key words: scouting, culture, Volyn.

Волинський Пласт міжвоєнних років зайняв гідне місце серед українських національних спортивно-виховних, парамілітарних, культурно-освітніх організацій – «Січ», «Луг», «Сокіл», «Союз Українок», «Просвіта» тощо. На українських теренах у складі Польщі Пласт об'єднав патріотично-налаштовану молодь, яка натхненно опановувала основи військової підготовки, пластовий вишкіл, покращувала освітній рівень тощо. Пластове середовище дало покоління здатне виконувати багатофункціональні завдання, реалізовувати на практиці різнопланові виховні та культурні проекти, вести просвітницьку роботу, займатися пропагандою ідей української державності і т.д.

Історіографію проблеми культурно-освітніх орієнтацій волинського Пласту в досліджуваній період важко назвати різнобічною, тим більше ґрунтовно розробленою в науковому відношенні. Дослідники здебільшого фрагментарно розкривали діяльність Пласту в краї у світлі вивчення всеукраїнського пластового руху, громадянських чи парамілітарних товариств [14; 16; 17; 18]. Слід додати, що актуальність теми також зумовлена введенням у науковий обіг нових архівних документів; і нарешті, окремі виявлені форми та методи пластової роботи цілком можуть бути використані з метою збагачення сучасних пластових методик.

Пласт міжвоєнних років на Волині об'єднував ініціативну і талановиту молодь, творча активність якої проявлялася у створенні та діяльності різноманітних спеціалізованих гуртків за інтересами: історичних, літературних, хорових, драматичних, спортивних і т.д.

Поява історичних гуртків зумовлювалася необхідністю підготовки пластових кадрів, які б вільно володіли історичним та краєзнавчим матеріалом. Основними формами роботи в таких гуртках були підготовка рефератів, відчитів, проведення дискусій. Пластуни займалися краєзнавчою роботою, записували спогади очевидців, складали описи церков, вивчали культурні та історичні пам'ятки, збирали старовинні предмети, елементи українського одягу, формували пластові колекції та музеї. Цікаву колекцію нумізматичних та боністичних матеріалів, а також поштових марок вдалося зібрати кременецьким пластунам [11, с. 78 зв.-79 зв., 84 зв.-85 зв.]. На Рівненщині пластові музеї з чисельними експонатами створили члени куренів ім. Ярослава Осмомисла в Городищі та Симона Петлюри в Межирічах [22, с. 1-2, 10, 31].

Зібрані експонати сприяли вихованню естетики, допомагали пізнати і зрозуміти традиційну культуру, зміст народних промислів, ремесел, домашніх занять. Таким чином, участь дітей та молоді у роботі пластових історичних гуртків та музейній справі мала не лише освітньо-виховне, але й патріотичне значення [2, с. 221-223].

Значною популярністю серед учасників руху користувалися літературні гуртки. Вони ділилися при куренях Рівного, Межиріччя, Олександрії Рівненського повіту та ін. [22, с. 10, 15]. Пластуни вивчали літературні твори, а також самі вчилися писати художнім, науковим та публіцистичним стилями на різноманітні теми. Кожен мав можливість спробувати себе і в поезії. На чолі таких гуртків стояли провідники, в основному це були старші пластуни. Наприклад, при літературних гуртках куренів числом 61 і 89 в Олександрії, таким інструктором був В. Боровський, один з перших засновників пластового руху на Волині. Найбільш художньо-вдалі та емоційні вірші, відібрані на сходинах гуртка, рекомендувалися до друку у місцевій та галицькій пресі [24, с. 41]. Пластова поезія також читалася під час пластових свят та урочистостей. Молодь робила спроби писати п'єси, які ставили пластові драматичні гуртки.

Цікавим явищем в діяльності літературних гуртків був збір народних пісень і їх переробка на пластовий лад. Це були своєрідні витвори пластової поезії. Яскравим прикладом таких пошуків стала редакція пісні «Гей, у лузі червона калина» на слова С. Чернецького. В пластовій обробці вона з'явилася на Волині ще на початку 20-х років. Розповсюджували її кременецькі пластуни [1, с. 90].

Подібна робота пластових гуртків була націлена на вироблення вмінь зрозуміло і чітко, усно й письмово викладати свої думки. Вона розглядалася як перший крок у підготовці майбутніх пропагандистів національно-патріотичних ідей.

Діяли на Волині також гуртки хорового мистецтва. Ними пишалися курені Рівного, Тучина Рівненського повіту, Володимира-Волинського [22, с. 9; 9, с. 8-12]. На базі найталановитішої молоді створювалися кошові хори [23, с. 1; 7, с. 131]. Українська громадськість краю радо запрошувала їх на різноманітні урочистості та свята. Северин Левицький пізніше згадував: «Музична культура тут (прим. автора – на Волині) вища, як у Галичині!... співають... селянські голоси, а хор у них... яка краса! Пластові, стрілецькі пісні на голоси. Дивуєшся і тишишся» [15, с. 4].

Поширенню хорових гуртків серед пластових куренів на Рівненщині сприяв наставник молоді С. Семенюк [8, с. 3]. Небайдужими до розвитку пластового хорового мистецтва були і регенти. С. Левицький у своїх спогадах про Олександрійський з'їзд галицьких і волинських пластунів так описував диригентів пластових колективів: «... звичайно се ж і ті, що вчать по місцях співати Службу Божу в розгарі боротьби за українізацію Церкви» [15, с. 4].

Репертуар хорових гуртків складався з пластових, стрілецьких, церковних, народних українських і польських пісень. Провідний діяч галицького Пласту В. Янів так писав про значення пісень у пластовому житті: «Сам добір пісень дає асоціативне доповнення сказаного. Пісня виповнює вільний час, уприємнює його й виховує» [25]. Серед найуживаніших на Волині були пластовий і український гімни – «Цвіт України і краса», «Ще не вмерла Україна» [11, с. 11], а також пісні «Боже, поможи Україні та покарай ворога за нашу муку і недолю» [13, с. 2-3], «Не пора ляхові та москалеві служити» [12, с. 31]. Цей твір, згідно звіту Рівненського старости Волинському воеводі від 7 вересня 1927 року «став своєрідним гімном пластунів на зразок гімну «Не мусимо...», який мав велике значення для всього скаутингу в 1913–1914 роках» [6, с. 294].

Виступи хорових колективів інколи супроводжувалися грою пластових оркестрів, які здебільшого формували пластуни-самоучки та члени «Просвіт» [10, с. 183]. Труднощі роботи таких гуртків були пов'язані з браком вчителів музики та відсутністю інструментів. На Волині своїм об'ємним репертуаром та віртуозним виконанням славилися тучинський оркестр народних інструментів, організований

курінним Миколою Маленьким [9, с. 8-12] та луцький струнний оркестр [22, с. 25].

Заняття у хорових гуртках і оркестрах сприяли естетичному вихованню пластунів і пластунок, знайомили їх з музичними та хоровими традиціями українського народу та й загалом урізноманітнювали дозвілля дітей і молоді.

Як і в багатьох українських громадських організаціях того часу, у Пласті розвивалося аматорське театральне мистецтво. Це зумовлювалося тим, що театр був найбільш доступним та популярним засобом залучення молоді до національно-патріотичного та морального виховання. Більше того, він певною мірою забезпечував покращення матеріального становища пластових осередків. Арсен Річинський в анкеті на ім'я старости Володимир-Волинського повіту вказував на те, що пластуни «заробляють гроші при помічі аматорських вистав, улаштованих членами секції за дозволом староства» [4, с. 5]. Наприкінці 20-х років, за підрахунками автора, у Пласті на Волині діяло близько 10 драматичних гуртків. Найактивнішими та найпопулярнішими були гуртки Володимир-Волинського [19, с. 61-75; 23, с. 1], Олександрійського [20, с. 32-40], Межирицького [7, с. 111], Рівненського [5, с. 8] та Тучинського [9, с. 8-12] куренів.

Кожна вистава ставала значною подією як для акторів-аматорів, так і для місцевої громадськості. Олександрійські пластуни, наприклад, заздалегідь повідомляли односельців про час і місце проведення заходу на сторінках спеціалізованого часопису «Скоб». Повідомлення про постановку вистави «Кум мірошник» з'явилося уже в першому вересневому номері за 1923 рік [20, с. 32-40].

Рівненський пластовий драматичний гурток ставив вистави спільно з «Союзом Українок». Їх активними учасницями були пластунки Ганна Язвінська, Віра Ковбаса, Ольга Пелех, Любов Романчук, Надія Саблій, Ганна Серга, Ольга Тяжук. Вони виступали з постановками не тільки у Рівному, але й виїжджали у навколишні повітові села і містечка [5, с. 8].

Драмгурток із Володимир-Волинського протягом 1926–1929 років об'їхав увесь повіт. Театральна група, у складі активних пластунів Озерова, Бунди, Козіна, Черниша, Жиха, Полянського та інших, поставила і зіграла п'єси, різні драматичні сценки на історичну та побутову тематику українських драматургів, а також своїх колег пластунів. Підготовка до однієї з останніх вистав – «Суєта» в листопаді 1929 року проходила в складних умовах, оскільки після заборони місцевої «Просвіти», пластуни залишилися без домівки та театального залу. Репетиції відбувалися на квартирах пластунів-аматорів чи у А. Річинського [3, с. 82]. Проте, незважаючи на скрутне становище, хлопці та дівчата ще деякий час продовжували свою театральну діяльність. Зібрані під час виступів кошти здебільшого витрачались на благодійність. Подібну діяльність після заборони Пласту вели і межирицькі пластуни. Серед їх репертуарних творів в основному

переважали комедії, які з особливим інтересом сприймала сільська молодь [7, с. 115].

Крім загальнопоширених літературних, хорових, драматичних гуртків, наприклад, при пластовому курені в Межирічах діяв гурток національних танців [22, с. 1-2], у Володимирі-Волинському – спортивний, в Олександрії – столярна майстерня [19, с. 61-75].

Таким чином, значна увага в пластовому житті приділялася культурно-освітній діяльності молоді, яка в кінцевому результаті була націлена на виховання громадянина всебічно-розвинутого як інтелектуально, естетично, так і фізично. Для цього при куренях працювали спеціалізовані гуртки. Гурткова робота виявляла та розвивала здібності пластової молоді, залучала хлопців і дівчат до освітньо-виховного процесу, забезпечувала цікаве і корисне дозвілля та дбала за підготовку нової когорти виховників.

Примітки

1. *Візитів Ю. М.* Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період. Монографія / Ю. М. Візитів. – Рівне, 2008.
2. *Візитів Ю.* Музейно-архівна спадщина волинського Пласту (20-30-ті роки ХХ століття). // Волинський музей: історія і сучасність. Науковий збірник. Випуск 4. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю Волинського краєзнавчого музею та 60-річчю Колодяженського літературно-меморіального музею Лесі Українки, Луцьк-Колодяжне, 19-20 травня 2009 року / Ю. Візитів. – Луцьк, 2009.
3. ДАВО, ф.1, оп.2, т.1, спр.1858.
4. ДАВО, ф.390, оп.1, спр.51.
5. ДАРО, ф.3, оп.1, спр.2.
6. ДАРО, ф.30, оп.18, спр.484.
7. ДАРО, ф.30, оп.18, спр.1430.
8. ДАРО, ф.30, оп.18, спр.1589.
9. ДАРО, ф.30, оп.18, спр.1590.
10. ДАРО, ф.30, оп.18, спр.1753.
11. ДАРО, ф.33, оп.1, спр.2430.
12. ДАРО, ф.86, оп.2, спр.248.
13. ДАРО, ф.87, оп.1, спр.95.
14. Дем'янюк О. Український молодіжний рух Західної України: від зародження до боротьби за українську державність. Монографія / О. Дем'янюк. – Луцьк, 2007.
15. Левицький С. Стріча в Александрії / С. Левицький // Молоде життя. – 1927. – 15 вересня. – Ч. 6.
16. Окаринський В. М. Український скаутський рух. 1911–1944 рр.: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / В. Окаринський. – К., 2002.

17. *Пальчевський Р. С.* Український молодіжний рух на західноукраїнських землях. 20-30-ті роки ХХ століття: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Р. С. Пальчевський. – Чернівці, 2000.
18. *Савчук Б.* Український Пласт. 1911–1939. Монографія / Б. Савчук. – Івано-Франківськ, 1996.
19. *ЦДА України у м. Львів*, ф.389, оп.1, спр.22.
20. *ЦДА України у м. Львів*, ф.389, оп.1, спр.188.
21. *ЦДА України у м. Львів*, ф.389, оп.1, спр.204.
22. *ЦДА України у м. Львів*, ф.389, оп.1, спр.750.
23. *ЦДА України у м. Львів*, ф.389, оп.1, спр.752.
24. *ЦДА України у м. Львів*, ф.404, оп.1, спр.4.
25. *Шумський І. І.* Молодіжний рух у Західній Україні: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / І. І. Шумський. – Чернівці, 2001.
26. *Янів В. М.* Значіння таборів в українськiм національнiм вихованню / В. М. Янів // Пластовий шлях. – 1930. – Травень.

© *Vizitiv Ю. М.*, 2010

Земські педагогічні курси для народних учителів Харківської губернії (друга половина ХІХ – початок ХХ століття)

Жуков С. М.

Жуков С. М. Земські педагогічні курси для народних учителів Харківської губернії (друга половина ХІХ – початок ХХ століття). Розглянуто один з основних напрямків діяльності Харківського земства у справі підвищення педагогічної майстерності учителів народних шкіл губернії. Проаналізовано діяльність місцевого самоврядування, спрямовану на удосконалення організації курсів. Прослідковано історію становлення і розвитку, виділено етапи функціонування земських педагогічних курсів у Харківській губернії.
Ключові слова: Харківське земство, педагогічні курси, земська школа.

Жуков С. М. Земские педагогические курсы для народных учителей Харьковской губернии (вторая половина ХІХ – начало ХХ века). Рассмотрены основные мероприятия Харьковского земства, направленные на повышение уровня педагогического мастерства учителей народных школ губернии. Проанализирована деятельность органов местного самоуправления по усовершенствованию организации курсов. Описана история